

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 1194-1208.
Geliş Tarihi-Received: 17.01.2024
Kabul Tarihi-Accepted: 08.03.2024
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1421397

Konya Müzelerinde Bulunan Yazı Bezemeli İşleme Örneklerinin İncelenmesi

Examination of Script Decorated Embroidery Samples Found in Konya Museums

Kezban SÖNMEZ*

Öz

İşleme; çeşitli kalınlıkta kumaşlar veya deri üzerine, iğne ve benzeri aletler yardımı ile, elde veya makinede, birçok cins ve renkte iplik ya da sim, sırma, pul, boncuk ve şerit gibi malzemeler kullanılarak, düz veya kabartılı şekilde yapılan süslemeler olarak tanımlanmaktadır.

Çeşitli kaynaklara göre; işleme sanatının Türk sanatları ve çeyiz kültürü içerisinde farklı dönem ve bölgeleri kapsayan zengin örnekleri bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda, işleme sanatı içerisinde, tekniklerin, malzemelerin, motiflerin ve üslupların, bir taraftan geleneksel çizgisini koruduğu, diğer taraftan dönemden döneme büyük farklılıklar gösterdiği dikkat çekmektedir. Türk işleme sanatında seçilen konular arasında bitkisel, geometrik, figürlü, nesneli gibi bezeme türlerinin yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra diğer sanat dallarında olduğu gibi yazılı bezemelerin de yoğun bir biçimde kullanıldığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmanın amacı; Konya müzelerinde bulunan yazı bezemeli işleme örneklerini tanıtmak ve tarihi bir kaynak niteliğindeki bu eserlerin belgelenmesine katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle Türk işleme sanatı ile ilgili literatür taraması yapılmış, araştırma konusu ile alakalı birçok kaynak gözden geçirilmiştir. Sonraki aşamada Konya müzelerinde bulunan yazı bezemeli işleme örneklerinin fotoğrafları çekilmiş ve eserlerle ilgili envanter defterleri incelenmiştir. Tüm süreçler tamamlandıktan sonra elde edilen veriler bir araya getirilerek analiz edilmiş ve çalışmanın sonunda bu analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, işleme, yazılı bezeme, Türk kültürü.

Abstract

Embroidery; it is defined as flat or embossed ornaments made on fabrics or leather of various thicknesses, with the help of needles and similar tools, by hand or machine, using yarns of many types and colors or materials such as glitter, yarns, sequins, beads and ribbons.

According to various sources; there are rich examples of embroidery art covering different periods and regions within Turkish arts and dowry culture. In the studies carried out, within the art of embroidery, techniques, materials, motifs and styles preserve their traditional line,

on the other hand, it is noteworthy that it varies greatly from period to period. It is seen that ornament types such as vegetal, geometric, figurative and object-based are among the subjects chosen in Turkish embroidery art. In addition, it has been revealed as a result of research that written ornaments are used extensively, as in other branches of art.

The purpose of this research; to introduce examples of text decorated embroidery samples found in Konya museums and to contribute to the documentation of these works, which are a historical resource.

Qualitative research method was used in this study. First of all, a literature review on Turkish embroidery art was conducted and many sources related to the research topic were reviewed. In the next stage, photographs of the script ornament embroidery samples in Konya museums were taken and inventory books related to the works were examined. After all processes were completed, the data obtained was brought together and analyzed, and the results of this analysis were included at the end of the study.

Keywords: Konya, embroidery, script ornament, Turkish culture.

Giriş

Geleneksel sanatlar toplumların yaşam biçimleri ve yaşadıkları coğrafya çerçevesinde şekillenen kültürel birer öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak toplumların geçmişten günümüze kadar ürettikleri sanatsal ve etnografik ürünlerin tarihi birer belge niteliği taşıdığı görülmektedir.

Geleneksel sanatlarımız içerisinde önemli bir yere sahip olan işleme sanatının çok eski bir geçmişi olduğu ve bu sanatın başlangıcının tarih öncesi çağlara kadar uzandığı araştırmalar sırasında ortaya çıkmaktadır. Yaşamaya başladığı ilk günden itibaren süslenmeyi ihmal etmeyen insanoglu işleme sanatında birçok yenilik ortaya koyma yoluna gitmiştir (Gönül, 1973, s. 13).

Farklı kalınlıklarda kumaşlar ya da deri üzerine, iğne ve buna benzer araçlar kullanılarak, elde ya da makinede, çeşitli cins ve renkte iplik veya sim, sırma, pul, boncuk, şerit vb. malzemelerle, kabartılı ya da düz bir şekilde yapılan süslemeler işleme olarak tanımlanmaktadır (Sönmez, 2005, s. 112).

İnce zevk ve beceri ürünü olan el işlemleri kimi zaman önemini yitiriyor gibi görünse de kültürümüzün bir parçası olarak günümüze kadar değerini koruduğu görülmektedir. Teknolojinin gelişmesine paralel olarak her ne kadar makine işlemlerinin el işlemlerinin önünü kestiği düşünülse de geçmişten günümüze el işlemlerinin yurt içinde ve yurt dışında değer gördüğü ortaya çıkmaktadır (Akınarlı vd., 2014, s. 49).

Konya'da bulunan müzelerde malzeme, teknik, renk ve motif bakımından çok önemli işlemeli örnekler yer almaktadır. Bu araştırmanın amacı; Konya müzelerinde bulunan yazı bezemeli örnekleri tanıtmak, bu eserlerin tür, boyut, form, malzeme, teknik, renk ve motif özelliklerini belirlemektir. Ayrıca tarihi bir kaynak niteliğindeki bu eserlerin belgelenmesine katkıda bulunmak ve bu konuda araştırma yapanlara ışık tutmak amaçlanmaktadır.

Bu araştırma Konya'da bulunan Etnografya Müzesi ve Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müzesinde bulunan yazı bezemeli işleme örnekleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırma sırasında çok sayıda yazı bezemeli işleme örneği incelenmiş, ancak on iki adet eser araştırma kapsamına alınmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma konusu belirlendikten sonra, öncelikle Türk işleme sanatı ile ilgili literatür taraması yapılmış, bu bağlamda kitaplar, makaleler, tezler, sözlükler, ansiklopediler gibi her türlü kaynak incelenmiş ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Konya'da bulunan müzelere gidilerek işleme örnekleri incelenmiş, yazı bezemeli örneklerin fotoğrafları çekilerek, envanter

defterlerinden bu işlemlerle alakalı gerekli bilgiler alınmış, metin içerisinde bu görsellere ve bilgilere de yer verilmiştir. İncelenen eserlerin tür, boyut, form, malzeme, teknik, renk, motif gibi birçok özelliği incelenmiş ve tüm bu süreç sonunda elde edilen bilgiler ışığında sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

1. Türk İşleme Sanatının Genel Özellikleri

Türk sanatının kaynağı Orta Asya'ya dayanmaktadır. Bu bölgeden çeşitli sebeplerle ayrılmak zorunda kalan Türk boyları sanat ve kültürlerini de beraberlerinde götürmüşler, o bölgedeki kültür ve sanatı kendi anlayışları ile bütünleştirmişlerdir (Tuncay vd., 1995, s. 1). Türk işlemlerinin Pazırık ve Noin Ula kurganlarında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan erken tarihli örnekleri bulunmaktadır. M.Ö. I. ve M.S. I. yüzyıla ait olan kurganlardan çıkarılan, duvarlara, tavanlara ve yerlere sermek için hazırlanan, çoğunlukla keçe üzerine applike ve zincir işiyle yapılan örtüler bulunmaktadır. Bu örnekler Türk işlemlerinin engin bir geçmişi olduğunu göstermektedir (Barışta, 1994, s. 157).

Göktürkler döneminde Türklerin işleme yaptıkları yazılı kaynaklarda ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik kazılarda Katanda kurganında ele geçen ipekli ve kürklü elbiseler Göktürk dönemi işlemleri hakkında bilgi vermektedir (Barışta, 1984, s. 8).

Uygurlardan günümüze kadar gelen duvar resimlerinde işlemlerin giyim türlerine ne şekilde uygulandığı görülmektedir (Barışta, 1994, s. 157). Uygur hanlarının yabancı elçileri, işlemlerle bezenmiş çadırlarda, altın ve gümüş tel kullanılarak işlenmiş, çok zengin süslemelere sahip örtülerle kaplı altın taht üzerinde kabul ettikleri araştırmalar sırasında ortaya çıkmaktadır (Ünal, 1956, s. 83).

Babil yazma eserlerinde iğnenin bir işleme aracı olarak kullanıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Emevi ve Abbasilerde, rütbe işareti olan tiraz şeritlerinin üzerine yer ve tarih işlendiği bilinmektedir. Yazılı kaynaklarda VI. yüzyılda Türk Hakanı İstemi Han'ın çadırının işlemeli kumaş ve halılarla süslü olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Türk işlemlerinin Türk sanatları içinde farklı dönemleri ve bölgeleri içine alan zengin örnekleri bulunmaktadır. Anadolu'da ve çevresinde XI. yüzyıldan günümüze kadar gelişmeyi sürdüren Türk işleme sanatı Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet gibi farklı dönemlere ve yüzyıllara ayrılıp incelenebilmektedir (Sözen ve Güner, 1998, s. 198).

Selçuklu Türklerinin de işleme büyük önem verdikleri ele geçen örneklerden ve yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Fransa'da Lion Müzesinde yer alan, Selçuklu Hükümdarı Alaeddin Keykubad'a ait olan, üzerinde altın tellerle işlenmiş yazılar bulunan kumaş örneği, Selçuklu döneminden günümüze kadar ulaşan en eski işleme örneklerinin tek belgesi olarak bilinmektedir (Berker, 1974, s. 2). Kaşgarlı Mahmut'un 1072 yılında yayınlanan *Divan-ı Lügat it Türk* adlı eserinde de Selçuklu dönemi işlemleri ile ilgili kapsamlı bilgilere yer verilmektedir. Bununla birlikte Selçuklular döneminden kalan *Varka ve Gülşah* hikayesinde yer alan minyatürlerde, Gülşah'ın çadırının, atın üzerinde bulunan çulun ve Kubadabad Sarayı çinilerini bezeyen bazı figürlerin üzerindeki elbiselerin işlemlerle süslediği görülmektedir (Barışta, 1984, s. 11- 12).

Beylikler Döneminden günümüze kadar ulaşan bir işleme parçası bulunmamasına rağmen Marco Polo, İbn Batuta gibi gezginlerin seyahatnamelerinde Anadolu'daki yaşam biçimi, kültür, gelenek ve görenekler hakkında bilgiler verilerek işlemin varlığından söz edilmektedir. Bununla birlikte Beylikler Dönemine ait olan mezar taşlarının üzerinde yer alan işleme yapan figürler, bu dönemde de işleme yapıldığını kanıtlamaktadır (Barışta, 1984, s. 14-15).

Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında Türk işlemleri Osmanlı döneminde parlak bir dönem yaşamış ve büyük bir değere sahip olmuştur. Fatih'in, İstanbul'u fethi ile yeni bir çağ başlamış, bu çağ birçok sanat dalında olduğu gibi işleme sanatında da en parlak dönemin başlangıcı olmuştur. O döneme ait işleme örnekleri saray nakkaşlarınınca düzenlenmiş ve ortaya çıkarılmıştır (Sürür, 1976, s. 13-14). Osmanlı döneminde, örf ve adetlerle beslenen Türk işlemleri bununla birlikte sosyal çevre ve statü belirleyicisi haline gelmiştir. Sarayda yaşayanların ve Osmanlı halkının rahatlıkla ulaşabileceği araçlarla yapılması, hanımların işleme yaparak evlerine maddi katkı sağlaması, halkın yaşayış biçimini ve inançlarını aktarması, toplumsal bir iletişim aracı olması da işlemlerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır (Demirli, 2006, s. 12). Fatih Sultan Mehmet öldükten sonra, vefat eden padişahların kıyafetlerini bohça yaparak saklama kültürü, Osmanlı döneminde yapılan işlemleri XVI. yy. dan XX. yüzyılın başlarına kadar takip etmemize imkan sağlamaktadır (Barışta, 1999, s. 13). XVI.-XVIII. yüzyıllarda işleme ustalarına Batılılar tarafından da önem verildiği görülmektedir. XVIII.-XIX. yy. arasında ortaya çıkan temel eğitim ürünleri olan örnek parçaları, teknikler ve motifler konusunda o dönemin işleme sanatı hakkında bilgiler vermektedir. XIX. yy. da yaygın eğitim biçiminde devam eden işleme eğitimi, açılan kız sanat okullarıyla kurumsallaşmıştır (Barışta, 1999, s. 20).

XX. yy. da işlemlerin ev, çarşı, saray gibi merkezlerde yapılan örneklerinin zengin alanlara dağıldığı görülmektedir (Barışta, 1999, s. 151). Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde işleme sanatının, genellikle giyim, giyim aksesuarı gibi alanlarda kullanıldığı, 1925 yılında kıyafet İnkılabı ile değişen giyim kültürü kapsamında yapımının azaldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, değişikliğe uğrayan moda, teknoloji ve iletişim araçlarının yaygın bir biçimde kullanılması, ayrıca modern hayatın getirdiği şartlar, Türk sanatının birçok alanında olduğu gibi işlemlerde de geleneksel çizgiden ayrılarak, göreneklerle beslenen bir alan haline gelmesine sebep olmuştur (Barışta, 2001, s. 15).

Endüstriyel kalkınma ve kültürel değişime paralel olarak el ve makine yardımı ile yapılan işlemler, teknolojinin gelişmesi ile günümüzde bilgisayarlı makinelerle de yapılmaktadır. Bu sayede işleme sanatı bir taraftan el sanatları içinde varlığını sürdürmeye devam ederken, diğer taraftan endüstriyel sanatlar içerisinde yeni bir kişiliğe sahip olmaktadır (Köklü, 2002: 5).

Türk işlemlerinde kullanılan teknikler, ipliğin ve motiflerin kumaşa uygulama şekline göre değişiklik göstermekte olup (Anonim, 1971, s. 569), düz iğne, verev iğne, düz sarma, verev sarma, muşabak, susma işleri, kesme, pesent, balık sırtı, civankaşı, mürver, sıra iğne, hasır iğne, tel kırma, sarma, ciğerdeli, antep işi, çin iğnesi, iğne ardı, kasnak-zincir işi, dival işi, suzeni, applike, pulat (boncuk işi) gibi isimler almaktadır (Sürür, 1976, s. 7).

Türk işlemlerinde görülen motifler, diğer sanat dallarında kullanılan motiflerden daha fazla ve çok çeşitlidir. Bu sanat dalında sanatçı işlemlerini yaparken çevresinden ve doğadan ilham alarak sayısız motifler meydana getirmiştir (Berker, 1974, s. 4). İşleme sanatında görülen her motif kullanıldığı bölgeye ve kişilerin özelliklerine göre isimler ve anlamlar taşımaktadır. Doğada bulunan hemen her canlı Türk işlemlerine konu olmuş ve işleme yapan kişinin oluşturduğu kompozisyonlarla duygu ve düşünceleri anlatma aracı haline gelmiştir (Berker, 1980, s. 33).

Türk işlemlerinde bitkisel motifler yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Genel olarak bu motifler ağaç, meyve ve çiçek grubu altında toplanmaktadır. İşleme sanatında en sık kullanılan ağaç motifinin selvi ve söğüt olduğu bilinmektedir. İşlemlerde meyve motiflerinden en çok kullanılanlar nar, armut, enginar, üzüm gibi motiflerdir. En yoğun kullanılan çiçek motifleri ise lale, karanfil, sümbül, gül ve baharda açmış çiçek

motifleridir. İşlemelerde görülen çiçek motiflerinin başlıca özelliği diğer bütün motifler gibi stilize edilerek kullanılmış olmalarıdır (Gönül, 1971, s. 6142-6143).

XVII. yüzyılda işleme sanatında motif ve kompozisyonlarda küçük motifler ve karmaşık kompozisyonlar dikkat çekmektedir. XVIII. yüzyılda Avrupa sanatının etkisiyle kıvrık dallar ve fiyonklar da işlemelerde görülmeye başlamıştır. XIX. yüzyılda Türk işleme sanatının tamamen gösterişe ve kopyacılığa yönelmiş olduğu, barok tarzı figürlerin, ev, gemi, köşk, çadır, arma gibi motiflerin işlemelere konu olduğu ortaya çıkmaktadır (Anonim, 1993, s. 169). Ayrıca XVIII. ve XIX. yüzyılda işlemelerde masal kahramanlarının, halk kahramanlarının hayatlarına dair sahneler de görülmeye başlamıştır (Sürür, 1974, s. 29). Yine bu dönemde, batı sanatının etkisiyle, kompozisyonlarda natüralist çiçekler, meyveler, barok sanatının etkisiyle oluşan kartuşlar, zengin kıvrımlar, madalyonlar ve armalar göze çarpılmaktadır. Bu yüzyılların en önemli özelliklerinden biri de işlemelerde yazılı bezemenin kullanılmasıdır (Delibaş, 1982, s. 142).

Türk işleme sanatında zemin olarak en inceden en kalınına kadar dokunmuş keten, kadife, atlas, çuha, ipek gibi kumaşların kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Genellikle el tezgahlarında dokunan bu kumaşların enleri dardır ve çoğunlukla keten kumaşların doğal renkleriyle kullanıldıkları görülmektedir (Övüç, 1986, s. 7). Türk işlemeciliği geçmişte sırma ile başlamış, bir ara sırma terk edilerek ipek iplik ve mavi, kırmızı, samani gibi çeşitli renklerdeki ibrişimler kullanılmaya başlamıştır. Daha sonraki süreçte sırmaların çeşitli renklerle karıştırılarak işlenmesi dönemine girilmiş, bu durum XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ayrıca işleme sanatında sırma tel, sırma, klabdan ve simden başka ipek, çamaşır ipeği, kadife ipeği ve tırtıl gibi malzemelerin de kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte inci, pul, değerli taşlar, deri gibi malzemeler de yardımcı malzeme olarak kullanılmaktadır (Sürür, 1976, s. 32).

Türk işlemleri geçmişten günümüze giyim, giyim aksesuarı, kullanım eşyası gibi birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumunda geçmişte özellikle düğünlerde işlemeli eşyalar ve giysiler önemli rol oynamaktaydı. Gelin hamamında kullanılan hamam havlularının, nişan bohçalarının, gelin yatağının, gelin-damat seccadelerinin, gelin-damat başlıklarının, başörtülerin, gelin duvaklarının, damat çevrelerinin, gelin-damat yağlıklarının, peşkirlerin, giysilerin ve daha birçok eşyanın işlemlerle bezendiği görülmektedir (Tansuğ, 1996, s. 24 -25).

2. Yazı Bezemeli Örneklerin İncelenmesi

Araştırmanın konusunu oluşturan farklı türdeki işleme örneklerinde yazılı bezemelerin kullanıldığı, bu bezeme türünün kimi zaman tek bir bezeme biçimi olarak, kimi zaman ise diğer bezeme türleri ile birlikte kullanılarak zengin bir repertuar oluşturduğu görülmektedir.

Görsel 1. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde Bulunan Çanta Örneği.

Örnek No: 1

Türü: Çanta

İlgili Koleksiyon: Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi

Envanter No: 9074/2636

Tarihlendirme: XIX. yüzyıla tarihlenmektedir (1833 miladi).

Ölçüleri (En x Boy): 30 x 31 cm

Tanımlama: Kareye yakın dikdörtgen biçimindeki, yeşil renk deriden yapılan önden kapaklı çantada (Görsel 1), altın sarısı klaptan kullanılarak, verev sarma tekniği ile oluşturulmuş yazılı bezemeler yer almaktadır. Çantanın kapak kısmına yatay biçimde oturtulan yazıda "Bi'smihi te'ala Medine-i Münevvere-Nevveraha'llahu Te'ala ila yevmi'l-ahireti (Allah Teala onun (Medine'nin) nurunu ahiret gününe kadar daim etsin) - de Harem-i Şerif Hazret-i nebebi müdiriyyet-i celilesi canib - i alisine - Sene 1289 " yazmaktadır.

Görsel 2. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde Bulunan Levha Örneği.

Örnek No: 2

Türü: Levha

İlgili Koleksiyon: Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi

Envanter No: 14328/320

Tarihlendirme: XIX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 36 x 43 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, yeşil renk keten kumaştan yapılan levhada (Görsel 2), altın sarısı çamaşır ipeği kullanılarak, vevv sarma tekniği ile oluşturulmuş yazılı bezemeler yer almaktadır. Levhanın merkezine yatay biçimde oturtulan yazıda besmele-i şerif "Bismillâhirrahmânirrahîm" (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla) yazmaktadır. Levhanın kenarları kırmızı renkli kadife kumaş ile çevrelenmektedir.

Görsel 3. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde Bulunan Levha Örneği.

Örnek No: 3

Türü: Levha

İlgili Koleksiyon: Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi

Envanter No: 14327/1025

Tarihlendirme: XIX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 23 x 102 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, kırmızı renk saten kumaştan yapılan levhada (Görsel 3), altın sarısı klaptan kullanılarak, zincir işi tekniği ile oluşturulmuş yazılı bezemeler yer almaktadır. Levhanın merkezine yatay biçimde oturtulan yazıda "Essalatü ves - selamü aleyke ya Rasülallah" (Salât ve selâm sen'in üzerine olsun, Ey Allah'ın Rasülü) yazmaktadır. Bu yazıları ince bir kenar suyu çevrelemektedir.

Görsel 4. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde bulunan levha örneği.

Örnek No: 4

Türü: Levha

İlgili Koleksiyon: Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi

Envanter No: 7949/734

Tarihlendirme: XIX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 53 x 84 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, krem rengi saten kumaştan yapılan levhada (Görsel 4), yeşil renkli çamaşır ipeği kullanılarak, düz sarma ve çin iğnesi teknikleri ile

oluşturulmuş yazılı ve bitkisel bezemeler yer almaktadır. Levhanın merkezine yatay biçimde oturtulan yazıda “Ey Nübüvvet tahtının sultanı fahru’l - mürselin Şanına (senin şanına) varid (söylenmiş) Hudadan rahmeten lil - alemin” yazmaktadır. Bu yazıları mine çiçekleri, dal ve yapraklardan oluşan bir kenar süsü çevrelemektedir.

Görsel 5. Etnografya Müzesinde Bulunan Levha Örneği.

Örnek No: 5

Türü: Levha

İlgili Koleksiyon: Etnografya Müzesi

Envanter No: 2940

Tarihlendirme: XX. yüzyıla tarihlenmektedir (1921 miladi).

Ölçüleri (En x Boy): 67x70 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, siyah renk saten kumaştan yapılan levhada (Görsel 5), gümüş rengi pul ve boncuklar kullanılarak, tutturma teknikleri ile oluşturulmuş yazılı bezemeler yer almaktadır. Levhanın merkezine yatay biçimde oturtulan yazıda “Bu hane böyle bir hanedir ki her usulü ba safâ. İçinde sakın olanlar çekmesin asla cefa. Bir gelen bir dahi gelsin dimesinler bi vefa. Sahibine kıl şefaât ya Muhammed Mustafa.” yazmaktadır. Levhanın kenarları krem renkli keten kumaş ile çevrelenmektedir.

Görsel 6. Etnografya Müzesinde Bulunan Minber Perdesi Örneği.

Örnek No: 6

Türü: Minber Perdesi

İlgili Koleksiyon: Etnografya Müzesi

Envanter No: 5400

Tarihlendirme: XX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 86 x 200 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, yeşil renk saten kumaştan yapılan minber perdesinde (Görsel 6), sarı ve pembe renkli çamaşır ipeği kullanılarak, dival işi ve zincir işi teknikleri ile oluşturulmuş yazılı ve bitkisel bezemeler yer almaktadır. Perdenin üst kısmına yatay biçimde oturtulan yazıda besmele-i şerif “Bismillâhirrahmânirrahîm” (Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla) ve onun altında kelime-i tevhid «La ilahe illallah Muhammedun Rasulallah» (Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir) yazmaktadır. Perdenin alt kısmında çiçekler, dallar ve yapraklardan meydana gelen buket biçiminde bir kompozisyon bulunmaktadır. Bu motifleri çiçek, dal ve yapraklardan oluşan bir kenar suyu çevrelemektedir.

Görsel 7. Etnografya Müzesinde Bulunan Örtü Örneği.

Örnek No: 7

Türü: Örtü

İlgili Koleksiyon: Etnografya Müzesi

Envanter No: 1564

Tarihlendirme: XX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 65 x 65 cm

Tanımlama: Kare biçimindeki, krem rengi keten kumaştan yapılan örtüde (Görsel 7), sarı, kırmızı, yeşil, mavi, bej ve pembe renkli çamaşır ipeği kullanılarak, düz sarma, verev sarma ve çin iğnesi teknikleri ile oluşturulmuş yazılı, bitkisel ve mimari bezemeler yer almaktadır. Örtünün merkezine daire içerisinde bir camii, bu motifin dışına ise içi bitkisel süslemelerle bezenmiş sekiz kollu yıldız motifi yerleştirilmiştir. Bu motifleri çiçek, yaprak ve Arap harflerinden oluşan bir bordür çevrelemektedir. Arap harfleri bir anlam içermeyip sadece süsleme amacıyla kullanılmıştır. Örtünün kenarları altın sarısı renginde hazır harç dikilerek süslenmiştir.

Görsel 8. Etnografya Müzesinde Bulunan Örtü Örneği.

Örnek No: 8

Türü: Örtü

İlgili Koleksiyon: Etnografya Müzesi

Envanter No: 5674

Tarihlendirme: XX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 92 x 92 cm

Tanımlama: Kare biçimindeki, krem rengi keten kumaştan yapılan örtüde (Görsel 8), kırmızı, sarı, siyah, yeşil, pembe, mavi ve beyaz renkli makine ipliği kullanılarak, makine dikişi tekniği ile oluşturulmuş yazılı ve bitkisel bezemeler yer almaktadır. Örtünün merkezine dilimli bir form içerisine tuğra motifi, bu motifin dışına ise daire içerisine atlamalı sıralama ile oluşturulmuş çiçek, yaprak ve dal motiflerinden meydana gelen motif yerleştirilmiştir. Bu motifin köşelerine içleri Arap harfleri ile doldurulmuş ay yıldız motifleri, kenarlarına ise yaprak, penç ve damla motifleri oturtulmuştur. Bu motifleri Arap harflerinden oluşan bir bordür çevrelemektedir. Arap harfleri bir anlam içermeyip sadece süsleme amacıyla kullanılmıştır. Örtünün kenarları altın sarısı renginde hazır harç dikilerek süslenmiştir.

Görsel 9. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde Bulunan Örtü Örneği.

Örnek No: 9

Türü: Örtü

İlgili Koleksiyon: Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesi

Envanter No: 8793/510

Tarihlendirme: XIX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 155 x 160 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, mavi, kırmızı ve siyah renkli çuha kumaştan yapılan örtüde (Görsel 9), sarı, kırmızı, pembe ve beyaz renkli çamaşır ipeği kullanılarak, zincir işi ve applike teknikleri ile oluşturulmuş yazılı ve bitkisel bezemeler yer almaktadır. Örtünün merkezine daire içerisine bir tuğra motifi, bu motifin dışına ise yine daire içerisine atlamalı sıralama ile oluşturulmuş çiçek, yaprak, dal ve yazılı bezemelerden meydana gelen motif oturtulmuştur. Örtünün köşelerine Arap harfleri, çiçek, dal ve yaprak motifleri, kenarlarına ise ay yıldız motifleri yerleştirilmiştir. Bu motifleri yazılı ve bitkisel bezemelerden oluşan bir bordür çevrelemektedir. Bu bordürde ve örtüde 22 paftadan oluşan Arap harflerinden meydana gelen yazıda «Abdülhamid bin Abdülmecid Han el- muzaffer daima» yazmaktadır. Bordürün dışında dilimli bir şekilde yapılan çiçek, dal, yaprak ve püskül motiflerinden meydana gelen motifler yer almaktadır.

Görsel 10. Etnografya Müzesinde Bulunan Örtü Örneği.

Örnek No: 10

Türü: Örtü

İlgili Koleksiyon: Etnografya Müzesi

Envanter No: 1872

Tarihlendirme: XX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (Çap): 96 cm

Tanımlama: Daire biçimindeki, krem rengi keten kumaştan yapılan örtüde (Görsel 10), altın sarısı klaptan, mor, sarı, mavi, beyaz, siyah ve pembe renkli çamaşır ipeği kullanılarak, düz sarma ve verev sarma teknikleri ile oluşturulmuş yazılı ve bitkisel bezemeler yer almaktadır. Örtünün merkezine daire içerisinde bir tuğra motifi, bu motifin dışına ise yan yana sıralanmış Arap harfleri yerleştirilmiştir. Bu motifleri çiçek, yaprak ve damla motiflerinden meydana gelen motifler ile yine yan yana sıralanmış Arap harflerinden oluşan bir bordür çevrelemektedir. Arap harfleri bir anlam içermeyip sadece süsleme amacıyla kullanılmıştır. Örtünün kenarları altın sarısı renge hazır harç dikilerek süslenmiştir.

Görsel 11. Etnografya Müzesinde Bulunan Peşkir Örneği.

Örnek No: 11

Türü: Peşkir

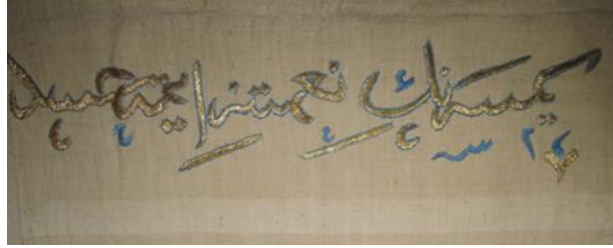
İlgili Koleksiyon: Etnografya Müzesi

Envanter No: 5582

Tarihlendirme: XX. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri (En x Boy): 48 x 102 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, krem rengi keten kumaştan yapılan peşkirde (Görsel 11), altın sarısı renginde metal iplik ve siyah çamaşır ipeği kullanılarak, düz sarma ve elde makine dikişi teknikleri ile oluşturulmuş yazılı bezemeler yer almaktadır. Peşkirin iki kısa kenarına yatay biçimde oturtulan yazıda "Bu meseldir fukara kalbine her kim dokuna. Dokunanın dokunur sinesi Allah okuna." yazmaktadır.

Görsel 12. Etnografya Müzesinde Bulunan Peşkir Örneği.

Örnek No: 12

Türü: Peşkir

İlgili Koleksiyon: Etnografya Müzesi

Envanter No: 5584

Tarihlendirme: XX. yüzyıla tarihlenmektedir. (1905 miladi)

Ölçüleri (En x Boy): 48 x 100 cm

Tanımlama: Dikdörtgen biçimindeki, krem rengi keten kumaştan yapılan peşkirde (Görsel 12), altın sarısı renginde metal iplik ve mavi çamaşır ipeği kullanılarak, düz sarma ve elde makine dikişi teknikleri ile oluşturulmuş yazılı bezemeler yer almaktadır. Peşkirin iki kısa kenarına yatay biçimde oturtulan yazıda "Kimsenin nimetine etme hased. Ki seni mün' am eder Rabbi Samed. Sene 1323" yazmaktadır.

Sonuç

Türk işleme sanatında görülen yazı bezemeli işleme örnekleri ile ilgili yapılan bu çalışmada, Konya müzelerinde bulunan on iki adet işleme örneği incelenmiştir. Araştırma kapsamına alınan eserlerin beş adedi Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinden (Görsel 1, 2, 3, 4, 9), yedi adedi ise Etnografya Müzesinden (Görsel 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12) derlenen örneklerden oluşmaktadır. Bu örnekler arasında çanta (Görsel 1), levha (Görsel 2, 3, 4, 5), minber perdesi (Görsel 6), örtü (Görsel 7, 8, 9, 10) ve peşkir (Görsel 11, 12) olmak üzere beş farklı tür bulunmaktadır. Elde edilen bilgilere göre araştırma kapsamına alınan eserler

19. (Görsel 1, 2, 3, 4, 9) ve 20. (Görsel 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12) yüzyıla tarihlenmektedir. İncelenen örneklerde form olarak en çok dikdörtgenin (Görsel 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11, 12) tercih edildiği, bunu kare (Görsel 7, 8) formun izlediği, bir örnekte ise daire (Görsel 10) formun kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Çalışmada incelenen örneklerde işleme zemini olarak en sık kullanılan malzemenin keten kumaş (Görsel 2, 7, 8, 10, 11, 12) olduğu, dört örnekte saten kumaş (Görsel 3, 4, 5, 6), bir örnekte çuha (Görsel 9), bir örnekte ise deri (Görsel 1) kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. İşleme gereci olarak ise çoğunlukla kullanılan malzemenin çamaşır ipeği (Görsel 2, 4, 6, 7, 9) olduğu, iki örnekte klaptan (Görsel 1, 3), bir örnekte çamaşır ipeği ile birlikte klaptan (Görsel 10), iki örnekte çamaşır ipeği ile birlikte metal iplik (Görsel 11, 12), bir örnekte ise makine ipliği (Görsel 8) kullanıldığı görülmektedir.

İncelenen eserlerde zemin işleme gereci olarak kullanılan kumaşlarda en sık kullanılan rengin krem rengi (Görsel 4, 7, 8, 10, 11, 12) olduğu, bu renkten sonra en sık yeşil rengin (Görsel 1, 2, 6) tercih edildiği, bir örnekte kırmızı (Görsel 3), bir örnekte siyah (Görsel 5), bir örnekte ise mavi, kırmızı, siyah (Görsel 9) olmak üzere üç rengin bir arada kullanıldığı gözlenmektedir. Eserlerin işlemelerinde çoğunlukla tercih edilen rengin altın sarısı (Görsel 1, 2, 3), bir örnekte yeşil (Görsel 4), bir örnekte gümüş rengi (Görsel 5) bazı örneklerde ise altın sarısının dışında yeşil, sarı, pembe, kırmızı, mavi, bej, siyah, beyaz, mor (Görsel 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12) renklerin bir arada kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Konya Müzelerinde bulunan yazı bezemeli işlemelerde en sık kullanılan tekniğin düz sarma olduğu, bu tekniği verev sarmanın (Görsel 1, 2) izlediği, düz sarma tekniğinin genellikle çin iğnesi, verev sarma, elde makine dikişi (Görsel 4, 7, 10, 11, 12) gibi farklı tekniklerle birlikte kullanıldığı gözlenmektedir. Araştırma kapsamına alınan eserlerde bu tekniklerin dışında bir örnekte zincir işi (Görsel 3), bir örnekte pul-boncuk tutturma (Görsel 5), bir örnekte makine dikişi (Görsel 8), bir örnekte dival işi ve zincir işi (Görsel 6), bir örnekte ise aplike ve zincir işi (Görsel 9) tekniklerinin kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan işlemelerde yazılı, bitkisel ve mimari bezemeler kullanıldığı görülmektedir. İncelenen örneklerin altı adedinde yazılı bezeme (Görsel 1, 2, 3, 5, 11, 12) tek bir bezeme biçimi olarak kullanılırken, beş örnekte bitkisel bezemelerle (Görsel 4, 6, 8, 9, 10), bir örnekte ise bitkisel ve mimari bezemelerle (Görsel 7) birlikte kullanılarak zengin bir repertuar oluşturmaktadır. Bununla birlikte incelenen işlemelerde çoğunlukla Arap harflerinden oluşan yazılı bezemenin bir anlam içerdiği, ancak üç örnekte bir anlam içermeyip sadece süsleme amacıyla kullanıldığı dikkat çekmektedir (Görsel 7, 8, 10).

Sonuç olarak; Milli kültürü yansıtan, kitabe ve birer belge niteliği taşıyan yazı bezemeli işleme örneklerinin çok zengin örneklerinin bulunduğu araştırmalar sırasında ortaya çıkmaktadır. Bu örneklerin tamamı gün ışığına çıkarılmalı, etnografik ve tarihi bir değer taşıyan, antika değerindeki bu eserler koruma altına alınmalıdır. Tüm müzelerde bulunan yazı bezemeli işlemler kapsamlı bir şekilde araştırılarak tanıtılmalı ve bu eserlere gereken değer verilmelidir.

Kaynaklar

Akpınarlı, F. vd. (2014). *Kahramanmaraş El Sanatları*, C. I. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.

Anonim (1971). İşleme. *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi* (C. 6, s. 567-570). İstanbul: Meydan Yayınevi.

Anonim (1993). İşlemler. *Türk El Sanatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Barışta, Ö. (1984). *Türk İşleme Sanatı Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Barışta, Ö. (1994). Selçuklu Dönemi İşlemeleri Üzerine. *IV. Milli Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, 25- 26 Nisan 1994, Selçuk Üniversitesi, Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırma Merkezi Yayınları, 157-164.
- Barışta, Ö. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Barışta, Ö. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Berker, N. (1980). Türk El İşlemelerinde Semboller. *Sanat Dünyamız Dergisi*, (20), 32-36.
- Berker, N. (1974). Türk İşlemeleri. *Sanat Dünyamız Dergisi*, (2), 2-11.
- Delibaş, S. (1982). Türk İşlemeleri. *Sanat Dergisi VII*, (7), 140-143.
- Demirli, A. (2006). *Sandıklarda Saklı Saray Yaşamı*. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Yayınları.
- Gönül, M. (1971). Türk Nakış ve İşlemeleri. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 13, 6140-6144.
- Gönül, M. (1973). *Türk El İşleri Sanatı XVI- XIX. Yüzyıl*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Köklü, H. (2002). *El İşlemeleri*. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Övüç, R. (1986). *Türk İşleme Desenleri*. İstanbul: Akbank Kültür Sanat Merkezi.
- Sönmez, K. (2005). *Gaziantep İli Nizip İlçesinde Bulunan Geleneksel Antep İşlemeleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Sözen, M. ve Güner, Ş. (1998). *Geleneksel Türk El Sanatları*. İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Sürür, A. (1974). Türk İşlemelerinde Bölge Özellikleri. *Türkiyemiz Dergisi*, (14), 26-29.
- Sürür, A. (1976). *Türk İşleme Sanatı*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Tansuğ, S. (1996). Anadolu Elişlerinde Bin Bir Motifli Uçkurlar. *Kültür ve Sanat Dergisi*, (30), 24-27.
- Tuncay, E. - vd. (1995). *Maraş İşi- Türk İşi- Tel Kırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesini Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayını.
- Ünal, İ. (1956). Türk İşlemeleri. *Türk Etnografya Dergisi*, (1), 83-85.